

VẬN DỤNG CÓ HIỆU QUẢ CÁC HÌNH THỨC TỔ CHỨC DẠY HỌC PHÙ HỢP VỚI DẠY HỌC THEO TÍN CHỈ

• TS. TÔN QUANG CƯỜNG - ThS. NGUYỄN MAI HƯƠNG
Đại học Quốc gia Hà Nội

Chúng ta vẫn được các nhà sư phạm khuyến cáo: “để dạy học có hiệu quả cần đa dạng hóa phương thức dạy học”. Với những đặc điểm cơ bản như mềm dẻo, chủ động trong tiến độ, đa dạng trong cách dạy và học, tự chủ, tự chịu trách nhiệm trong tích lũy nội dung kiến thức... việc đào tạo theo tín chỉ đòi hỏi một cách khách quan sự đa dạng trong lựa chọn các hình thức dạy học tương ứng và đó là điều kiện tốt cho việc đa dạng hóa phương thức dạy học. Để đào tạo theo tín chỉ, có nhiều việc phải bàn và cũng đã có công trình nghiên cứu về vấn đề này [1,3], ở đây chúng tôi đi sâu vào các hình thức tổ chức dạy học phù hợp với phương thức đào tạo theo tín chỉ.

Trong dạy học theo tín chỉ, việc chuyển đổi một cách “tự nhiên” từ truyền thụ những kiến thức có sẵn sang cách dạy cho người học biết tìm kiếm, thu thập, xử lý, tự tích lũy kiến thức dưới sự hướng dẫn, chỉ đạo, kiểm soát của người dạy. Trong đó vai trò người định hướng, hỗ trợ, huấn luyện viên, kiểm tra đánh giá của người dạy trở thành “công cụ” để người học phát huy tính tích cực, chủ động và tính “tự chủ, tự chịu trách nhiệm” với việc học của mình và cũng là phương tiện để phát huy thái độ, động cơ đúng đắn của người học trong dạy học theo phương thức tín chỉ. [2]

Có thể tạm chia các hình thức tổ chức dạy học theo tín chỉ thành 2 dạng chính: giờ lên lớp và hoạt động ngoài giờ lên lớp. Tuy nhiên, cho dù triển khai dưới hình thức nào thì vẫn phải tuân thủ theo một tỉ lệ cân đối về thời lượng nhằm đảm bảo mục tiêu và tính hiệu quả trong dạy học (1 giờ tín chỉ ứng với 3 giờ lao động/học tập thực tế của người học: công thức 3H) [2]. Hơn nữa, giữa người dạy và người học cần phải có một cam kết về “lộ trình” triển khai (Đề cương môn học) để đảm bảo thực hiện đúng và đủ các mục tiêu cũng như chuẩn nội dung dạy học.

Việc lựa chọn hình thức dạy học sẽ do mục tiêu và nội dung dạy học chi phối:

- Mục tiêu/nội dung nào sẽ được giải quyết ở trên lớp (thông qua sự tham gia trực tiếp của người dạy)?

- Mục tiêu/nội dung nào sẽ được người học tự giải quyết thông qua con đường tự nghiên cứu (dưới sự hướng dẫn và kiểm tra đánh giá của người dạy)?

- Mục tiêu/nội dung nào sẽ được người học tự định hướng giải quyết nhằm thỏa mãn nhu cầu học tập cá nhân theo định hướng mục tiêu môn học?

Những vấn đề đề cập ở trên cũng là định hướng cơ bản để đa dạng hóa phương thức dạy học.

1. Một số hình thức dạy học theo tín chỉ 1.1. Giờ lên lớp lí thuyết (lecture)

Mô tả: Cách thức tổ chức dạy học này được sử dụng khá rộng rãi trong thực tiễn, trở thành một mắt xích quan trọng trong toàn bộ quá trình triển khai dạy học (Thuật ngữ lecture xuất phát từ tiếng Latin “Lectio” có nghĩa là “đọc”). Giờ lí thuyết là một hình thức triển khai dạy học trên lớp với mục tiêu truyền đạt khối lượng kiến thức lí thuyết để người học lĩnh hội được tính logic, hệ thống của vấn đề thông qua phần giảng giải, trình bày, phân tích, chứng minh, biện luận... của giảng viên.

Mục đích: Cung cấp cho người học những vấn đề khái quát nhất mang tính hệ thống về nội dung môn học, các phương pháp nghiên cứu, tiếp cận vấn đề; Giúp người học có những định hướng và công cụ trong việc tự nghiên cứu giải quyết vấn đề; Kích thích người học mở rộng và tìm kiếm, khai thác những vấn đề mới.

* Một số kiểu giờ lên lớp lí thuyết

Nhằm khắc phục những giờ lí thuyết “nặng nề”, “khô khan”, tạo sự hứng thú và thay đổi môi trường học tập cho người học, trong thực tế triển khai dạy học có thể áp dụng một số kiểu giờ lên lớp lí thuyết như sau:

- *Giờ lí thuyết định hướng*: Cung cấp những nội dung, thông tin mang tính định hướng, khái

quát nhất về môn học. Các nội dung chính của giờ lí thuyết định hướng là:

- Giới thiệu Đề cương môn học (lịch trình, nội dung chính, mục tiêu, các hình thức dạy học, phương pháp học, hình thức, tiêu chí kiểm tra đánh giá, nguồn học liệu...);

- Giới thiệu các trường phái, vấn đề đang nghiên cứu, hướng phát triển của môn/ngành học...;

- Xác định nhu cầu học tập, tổ chức các nhóm học tập, định hướng lập kế hoạch học tập, kế hoạch hỗ trợ học tập.

Trong giờ lí thuyết, việc định hướng, vai trò quản lí, điều khiển của người dạy được đặt lên hàng đầu.

- *Giờ lí thuyết-vấn đề*: Các nội dung dạy học sẽ không được GV giới thiệu, trình bày từ đầu đến cuối dưới dạng có sẵn (theo bài giảng, giáo trình) mà được lồng ghép vào trong các tình huống cụ thể (khoảng từ 3-4 tình huống vấn đề). Dưới sự hướng dẫn của GV (trợ giảng), sinh viên sẽ trao đổi, tự đề xuất, tìm ra hướng giải quyết. Các nội dung môn học dành cho giờ lí thuyết-vấn đề có thể được mở rộng, phát triển thành nhiệm vụ học tập cho các hình thức dạy học ngoài giờ lên lớp (tự học, tự nghiên cứu...).

- *Giờ lí thuyết - tư vấn* (chuyên gia): GV có thể đóng vai chuyên gia (hoặc mời chuyên gia) đến làm việc với lớp sinh viên, lựa chọn một số nội dung (hoặc chuyên đề) có tính thực tiễn và ứng dụng cao. Mục đích của kiểu giờ lí thuyết này là chứng minh cho người học thấy được những khả năng ứng dụng kiến thức lí thuyết của môn học trong thực tế, ý nghĩa của môn học, tạo một môi trường học tập thoải mái, thân thiện, kích thích lòng say mê nghề nghiệp...

- *Giờ lí thuyết tổng kết*: Thông qua việc khái quát lại các nội dung đã triển khai, đưa ra những kết luận chính, bổ sung các thông tin cập nhật, thành tựu mới nhất của môn/ngành, định hướng nghiên cứu tiếp theo... người dạy chứng minh các khả năng ứng dụng kiến thức lí thuyết vào thực tế, ý nghĩa của môn học, khơi gợi, kích thích lòng say mê khoa học ở người học.

Thời gian qua chúng tôi đã tiến hành khảo sát 105 sinh viên về các hình thức dạy học ở các môn học được tổ chức theo phương thức học tín chỉ. Các phiếu khảo sát yêu cầu sinh viên đánh giá về mức độ cần thiết, tầm quan trọng và tần số triển khai các hình thức dạy học phát huy tác

dụng nhất trong dạy học theo tín chỉ. Số liệu khảo sát cho thấy gần 100% sinh viên cho rằng một số khái niệm như giờ lên lớp định hướng, giờ lí thuyết tư vấn... mới được tiếp xúc khi được tham gia vào quá trình dạy học theo phương thức tín chỉ; 46/105 sinh viên được hỏi cho rằng giờ lí thuyết định hướng là rất cần thiết, 50/105 cho rằng rất quan trọng; 61/105 nhận xét là được GV sử dụng thường xuyên; gần 100% sinh viên được hỏi nêu mong muốn GV sử dụng nhiều hơn giờ lên lớp định hướng, giờ lí thuyết tư vấn vì chúng tạo điều kiện tốt cho sinh viên triển khai hoạt động tự học có định hướng.

1.2. Giờ seminar

Mô tả: Các vấn đề của nội dung môn học sẽ được GV giao trước để sinh viên tự nghiên cứu tìm tòi và tranh luận công khai trên lớp. GV đóng vai trò người hướng dẫn, điều khiển (cũng có thể giao cho một nhóm nào đó thực hiện vai trò này), tổng kết (điều chỉnh, bổ sung) và đánh giá.

Mục đích: Hình thức dạy học seminar trong đào tạo theo tín chỉ được tổ chức nhằm:

- Tạo cơ hội đào sâu, mở rộng và củng cố các kiến thức lí thuyết cho sinh viên;

- Tăng cơ hội vận dụng các kiến thức lí luận vào thực tế;

- Rèn luyện kĩ năng lập luận, biện giải và bảo vệ các quan điểm, ý kiến cá nhân, kĩ năng chia sẻ, hợp tác;

- Tạo “sức ép” tích cực cho người học.

Tính hiệu quả của giờ lên lớp seminar phụ thuộc vào các yếu tố sau: nội dung của các vấn đề (tính thời sự, hấp dẫn, độc đáo, khả năng liên hệ thực tế...), cách thức điều khiển của GV, mức độ chuẩn bị và tính tích cực của sinh viên.

* Một số kiểu giờ seminar:

- *Seminar nghiên cứu*: Hình thức tổ chức dạy học này giúp giải quyết mâu thuẫn giữa khối lượng nội dung lớn, thời gian dành cho triển khai hạn chế với số lượng sinh viên đông. Seminar nghiên cứu có thể triển khai tiếp theo các giờ lí thuyết-vấn đề. Nội dung dạy học được chia nhỏ thành các vấn đề, nhiệm vụ nghiên cứu. Dưới sự hướng dẫn của GV, các sinh viên/nhóm sinh viên tự đề ra và đăng kí các nhiệm vụ nghiên cứu, thực hiện và báo cáo kết quả nghiên cứu của nhóm mình trước lớp. GV điều khiển giờ seminar, tổng hợp phân tích, đánh giá kết quả nghiên cứu của các nhóm và đưa ra kết luận liên quan đến nội dung môn học. Quá trình này giúp sinh viên

tiếp thu kiến thức một cách hoàn toàn “tự nhiên”, đầy hứng thú.

- Seminar “bàn tròn”: Hình thức dạy học này nhằm hướng đến mục tiêu giúp người học có khả năng đưa ra nhiều giải pháp cho một vấn đề. Cá nhân hoặc nhóm được giao (hoặc thống nhất chọn) cùng một nhiệm vụ và triển khai nghiên cứu theo cách riêng của cá nhân/nhóm. Nhiệm vụ điều khiển, dẫn dắt seminar, phân tích, đánh giá và tổng kết có thể được giao cho một nhóm sinh viên chủ trì (không nhất thiết phải là GV). Trong trường hợp này, kĩ năng điều khiển, tổ chức cần được tính đến như một tiêu chí đánh giá làm việc nhóm.

- Seminar chuyên đề: GV chọn và trình bày một số vấn đề được sinh viên quan tâm chú ý (do chính GV phát hiện ra trong quá trình dạy học) có liên quan mật thiết đến nội dung môn học. Trong một số trường hợp GV có thể triển khai theo “đơn đặt hàng” của sinh viên. Xét về hình thức, kiểu seminar này gần giống với giờ lên lớp lí thuyết. Tuy nhiên, nó vẫn có những điểm khác biệt sau:

- Tăng cơ hội đối thoại, trao đổi, tranh luận cho sinh viên;
- Tạo cơ hội hiện thực hóa, thực tế hóa các vấn đề lí thuyết;
- Tạo bầu không khí học tập “tự nhiên”, cởi mở hơn.

Kết quả điều tra cho thấy sinh viên tỏ ra khá hứng thú với hình thức dạy học này, đặc biệt là với các seminar chuyên đề (trên 50% ý kiến khảo sát đánh giá cao hình thức seminar này) và seminar nghiên cứu (gần 50% ý kiến khảo sát). Riêng đối với hình thức dạy học seminar “bàn tròn” chỉ có 7/105 sinh viên cho là cần thiết. Có thể lí giải việc chưa sẵn sàng “vào cuộc” đối với hình thức seminar này của sinh viên bằng một số lí do sau: vốn kiến thức, kinh nghiệm còn hạn chế, kĩ năng trao đổi, tranh luận, giải quyết vấn đề, kĩ năng điều hành, tổ chức, quản lí ở sinh viên còn chưa được rèn luyện nhiều; GV vẫn còn ít khi áp dụng hình thức dạy học này.

1.3. Giờ làm việc nhóm

Mô tả: Lớp học được chia thành các nhóm học tập với số lượng sinh viên hợp lí trong mỗi nhóm (Trên thực tế việc phân chia các nhóm này rất đa dạng: chia ngẫu nhiên, lập nhóm theo năng lực, sở thích, hứng thú...; số lượng thành viên mỗi nhóm có thể dao động từ 3-8 sinh viên;

các nhóm có thể được duy trì trong một hoặc nhiều môn học khác nhau, trong suốt quá trình hoặc một số giờ lên lớp...).

Nội dung, nhiệm vụ học tập được chia thành các vấn đề giao cho các nhóm thực hiện. Tùy thuộc vào mục tiêu và nội dung môn học, các nhóm có thể nhận cùng hoặc các nhiệm vụ khác nhau và làm việc dưới sự hướng dẫn, chỉ đạo của GV.

Các kết quả làm việc nhóm được trình bày công khai, chia sẻ với các nhóm khác trong lớp. Giờ làm việc nhóm nên tiến hành triển khai sau giờ lí thuyết, trước giờ seminar (hoặc kết hợp đan xen với các giờ thực hành, thực tập, thí nghiệm...).

Trong quá trình triển khai dạy học theo tín chỉ, giờ làm việc nhóm chiếm tỉ lệ 30%, và được sinh viên đánh giá rất cao như một hình thức tổ chức dạy học hiệu quả nhằm rèn luyện và phát triển kĩ năng làm việc hợp tác, tư duy tích cực, tinh thần trách nhiệm của sinh viên (58/105 sinh viên đánh giá cao việc áp dụng hình thức này; 78/105 cho rằng rất cần thiết).

1.4. Giờ tự học, tự nghiên cứu

Với triết lí tăng tính chủ động, tích cực của người học trong đào tạo theo tín chỉ, việc tự học, tự nghiên cứu của sinh viên là một hoạt động bắt buộc nhằm đảm bảo sự cân đối hợp lí giữa tải trọng kiến thức và thời gian tiếp xúc trực tiếp giữa GV và sinh viên, được coi là một hình thức dạy học bằng chính các hoạt động học tập của người học. Mặc dù thời gian tự học, tự nghiên cứu ngoài giờ lên lớp của sinh viên không được thể hiện trong lịch trình môn học nhưng vẫn có thể tính được tổng khối lượng thời gian (tối thiểu) làm việc của sinh viên theo công thức quy đổi 3H (trong đó H là giờ tín chỉ của môn học) [2].

Hoạt động tự học tự nghiên cứu của sinh viên bao hàm cả 2 công việc: chuẩn bị cho các giờ lên lớp (lí thuyết, seminar, làm việc nhóm, thực hành...) và tự học có hướng dẫn (nghiên cứu, đọc tài liệu, hoàn thành các nhiệm vụ học tập, làm bài tập tuần, nhóm, tháng, bài tập cuối kì...).

Mục tiêu chính của việc tổ chức hình thức dạy học này là rèn luyện cho sinh viên khả năng tự nghiên cứu, học hỏi, khả năng độc lập phát hiện và giải quyết vấn đề với các nguồn tài liệu, kinh nghiệm và những kiến thức, kĩ năng được triển khai ở trên lớp.

1.5. Giờ tư vấn

Mục đích chính của giờ tư vấn là tạo cơ hội hỗ trợ cho sinh viên trao đổi, giải đáp thắc mắc, hệ thống hoá, củng cố những vấn đề lí thuyết chưa được sáng tỏ (vì lí do khách quan lẫn chủ quan) cũng như những vướng mắc trong quá trình thực hiện nhiệm vụ môn học.

Đối với một số đơn vị đào tạo tư vấn được coi là một hình thức dạy học bắt buộc do chính GV (trợ giảng) hoặc đội ngũ GV tư vấn học tập (Tutor) đảm nhiệm. Chức trách nhiệm vụ, các chuẩn nghề nghiệp, chuyên môn của đội ngũ tư vấn học tập là vấn đề khá mới mẻ trong thực tiễn giáo dục đại học của Việt Nam.

Giờ tư vấn, về mặt lí thuyết, được triển khai trong suốt học kì, có ý nghĩa quan trọng trong quá trình học tập của người học, giúp rèn luyện và nâng cao khả năng tự tìm kiếm vấn đề, đặt câu hỏi, tự tin trong giao tiếp. Tuy nhiên, trên thực tế số lượng sinh viên tham gia hình thức dạy học này không đáng kể (chủ yếu tập trung vào số sinh viên tích cực, có kế hoạch học tập rõ ràng, có năng lực nghiên cứu khoa học). Có thể tóm tắt lại những vấn đề đã trình bày ở trên trong bảng sau:

Từ số liệu điều tra khảo sát lấy ý kiến sinh viên cho thấy mặc dù bước đầu sinh viên có thể ngỡ ngàng nhưng sau một năm thực hiện họ tỏ ra nhanh chóng thích ứng và đánh giá cao các hình thức tổ chức dạy học nêu trên. Thực tế triển khai cho thấy việc đa dạng hoá phương thức dạy học trong dạy học theo phương thức tín chỉ đã góp phần thực hiện được khuyến cáo: “Người học ở đây không mong đợi mọi kiến thức của bài học/môn học được thầy “chuyển giao” đầy đủ mà thầy chủ yếu làm rõ mục tiêu cụ thể của bài học/môn học, làm rõ cấu trúc nội dung của bài học/môn học và đặc biệt làm rõ các yêu cầu và cách thức kiểm chứng mức độ hoàn thành mục tiêu, nội dung theo đúng đặc trưng của bài học/môn học. Nếu người học không tự giác, tích cực, chủ động thì sẽ không hoàn thành được khối lượng kiến thức mà phương thức đào tạo này yêu cầu ở người học tự tích lũy và không kết thúc được quá trình học tập của mình. Đây là một thách thức với người học có thói quen “học những gì thầy cung cấp trên lớp” [2].

<i>Kiểu giờ Hình thức dạy học</i>	<i>Lí thuyết</i>	<i>Seminar</i>	<i>Làm việc nhóm</i>	<i>Tự học/ tự nghiên cứu</i>	<i>Tư vấn</i>	<i>Thực hành</i>	<i>Khác</i>
Trên lớp	+	+	+			+	
Ngoài lớp			+	+	+	+	
Hỗn hợp			+	+	+	+	

2. Bước đầu đánh giá tính hiệu quả các hình thức tổ chức dạy học theo tín chỉ

Một cách khái quát có thể khẳng định rằng sự cân đối cần phải có giữa “tải trọng làm việc” (work load) với “thời gian tiếp xúc trên lớp” (contact hours) của người dạy và người học trong dạy học theo tín chỉ có thể thông qua sự đa dạng hoá các hình thức tổ chức dạy học, cách tổ chức các giờ dạy học tương ứng và các phương pháp triển khai phù hợp. Lời giải của bài toán sẽ nằm ở chỗ làm thế nào để tăng cơ hội, điều kiện, môi trường hoạt động học tập cho người học, giúp người học đánh giá, kiểm soát được sự tiến bộ của bản thân sau mỗi tuần học, bài học/môn học.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đặng Xuân Hải, *Đào tạo theo hệ thống tín chỉ ở Việt Nam: đặc điểm và điều kiện triển khai*, Tạp chí KHGD, số 13/10-2006, trang 36-37.
2. Đặng Xuân Hải, *Tính tự chủ và tự chịu trách nhiệm của giảng viên và của sinh viên trong đào tạo theo hệ thống tín chỉ*, Tạp chí Giáo dục, số 175, tháng 10-2007.
3. *Đổi mới PPDH ở các trường đại học trong đào tạo theo tín chỉ*, Kỷ yếu hội thảo, Hải Phòng, 2007.

SUMMARY

The article touches on various forms of teaching in keeping with credit-based teaching and makes an initial assessment of the effectiveness of these forms of instruction.